

Bonde-Practica i Sverige og i Danmark

Per-Olof Johansson

Der er en mærkelig forskel mellem Sverige og Danmark hvad angår den måde, hvorpå man har forholdt sig til bogen *Bonde-Practica*. Interessen har været langt mere positiv i Sverige, skønt Sverige-versionen er kommet via Danmark, og skønt det er den danske version, som er illustreret med de oprindelige billeder.

Så vidt jeg kan se forsvinder med 1800-tallet *Bonde-Practica* ud af såvel den folkelige som den litterære hukommelse i Danmark. En og anden mindre fremtrædende digter får den vel med, men ellers er den væk. Også for etnologerne, den gang kaldet folke-mindeforskere, og som dog kender den, er den ganske ligegyldig.

Helt anderledes i Sverige. Her tages den som udtryk for et eller andet i bondelivet – det accepteres, at bogen giver noget litterært fra sig, helt ud over dens uvidenskabelige forhold natur, kultur og mennesker. Den lever hos digterne, især Erik Axel Karlfeldt. Den lever folkeligt som en genkommende publikation med moderne udstyr og billeder. Den tages op til undersøgelse af etnologer.

Da jeg stødte ind i *practicaen* var jeg uden forudfattede meninger om den. Uden at kunne sætte år på den, læste jeg den som indgang til en fortidig tankegang. Derved fik jeg en anden oplevelse af den, end den, som havde læst den som ”sammenkog” af sludder og vrøvl fra før-naturvidenskabelig tid. De danske pip om den, jeg overhovedet fandt, foragede mig med deres manglende forståelse for det overordnede poetiske, som bogen fremmanede hos mig. Ved et lykketræf lykkedes det mig at læse bogen i dens oprindelige anonymitet som skønlitteratur uden at blive hængende i, at den repræsenterede et forældet videnskabeligt syn og her

og der dårligt oversat tysk. Det ville ikke have været naturligt, hvis jeg af svensk familie havde kendt den på forhånd – det var dog ikke tilfældet. Med lørn Piøs hjælp lykkedes det mig vist at fastholde netop den oprindelige indgang, den musiske som han kaldte den, uden helt at slippe faktadelen af syne!

Derfor interesserer det mig naturligvis, da jeg finder en bog om Carl von Linné af Oscar Levertin, hvor han føler behov for at have Bonde-Practica med som en del af baggrunden for livsstemningen hos Linné. Men der er ikke noget hos Linné som modsiger ham. Som jeg før en passant har nævnt har Linné lavet sin egen practica, hensigten var god med den gamle, men en ny bør grundes.

Efter at han i ”CALENDARIUM FLORÆ eller Blomster-Almanach” har forklaret, hvad han vil med den mht vejledning til de rette tider om at så og høste, høste frugt og beskære, vælge de for klimaet passende blomster etc. slutter han indledningen så-dan:”Med et ord, på sådane Almanachor bör den så kallade Bonde-Practican rätteligen byggas, som förmedelst en sliprig grund har så fallit, at han blifwit räknad ibland en urimlig dikt, som dock kan och bör drifwas til den högd, efter dessa grunder, at ingen god Hushållare må kunna den ombära, då Lantman är i stånd at weta den rätta tiden, på hwilken hwart och et bör lyckeligen förrättas. (Linnæi Blomster Almanach 1757 / 1963).

Jeg synes det er passende her at slutte med et længere citat af Oscar Levertins bog, i året for hans død 1906 udgivet som kapitler fra et uafsluttet arbejde. Oscar Levertin var digter, litteraturprofessor, ledende svensk intellektuel til sin død som 44-årig. Ved udgivelsen i 2007 af en del af hans essaystik, fremhævedes blandt

andet dette efterladte arbejde om Linné. I det kan man så læse om den betydning han tillægger Bonde-Practicaen for dens bidrag til 1700-tals kulturen på landet.

Oscar Levertin: Carl von Linné. Stockholm 1906 s.12 -17.

Som en vagn på två rullande hjul skred så tiden fram. Det ena hjulet var feståret, helgens och högtidernas, andaktens och lekens, de bibliska ordens och de gamla brukens, det andra bondepraktikans, månadsarbetenas, hälsans och sjukdomens, de goda och onda bemärkelsedagarnas. Båda hjulen hade ekrar från de vidast skilda tidrymder och luftstreck, från hedendom och kristendom, urnordisk hembygd och fjärran orient, från vidskeplighet och vetenskap. Feståret begynte första söndagen i Advent. "Fröjda dig, du Christi brud", ljöd det hemlighetsfullt från ur dvala vaknande sibyllor och profeter. Hoppet om frälsarens tillkommelse sken som en lykta genom decembermörkret och lät människorna hitta vägen till jul. Ty julen var det väldiga midvintersbålet, till hvilket alla tiders och platserns tradition och tro gifvit bränslat. Julenatten var icke blott den bibliska idyllens, med guldstjärnan glänsande öfver krubban i Bethlehem, tills klangen af "en jungfru födde ett barn i dag" fyllde vinternatten, men också den urgamla skräckens och dödens, då Oden i stormen red på sin svarta, silfverskodda häst, då allt trolltyg var löst och lurade i skogarna, då spökerna tvagde sig med badstugans för dem enkom lämnade laf och lögde och de döda i kyrkorna vid hvita ljus höllo sin ljudlösa dödsmässa. Som två

silkestrådar i en och samma frans tvinnades i julen hedet och kristet samman. Hemmet lefde med hela skilda släktleds drömlif, som förvandlade allt i bruk och vanor till bild och tecken. Julfesten omslöt fullständigt tillvaron med mat och dryck, lek och allvar, lifshopp och dödsångest. En underbar saga, på hvilken man icke önskar komma till slutet, dikrad dag för dag vidare öfver nyår och tre konungars lekfest till Knutsdagens motvilligt satta punkt. Redan i ett gammalt välkändt barnrim räckte jul och påska hvarandra handen i högtidernas ringdans, och genom den eljes efter reformationen allt mer förbleknande fastlagen kändes påskens närmande. Fastlagssöndagen begynte Christi pinohistoria predikas. Efter palmsöndagen föll syndabetraktelsens stillhet öfver landet. Musik tystnade, buller och bång förbjöds. Med dymmelveckan, den stilla veckan, gick den nya högtidsperioden in. Vi se den företedda dubbelheten af hedet och kristet, af naturkult och bibel med offrets mysterium som föreningslänk. Minnen af dagjämningens offer, af vårbrytningens smärta vid frigörelsen och oro inför alla jäsande och lösta krafter förenade sig med passionens lidelse och frälsningsdrama. Dymmelveckan var den farligaste af årets veckor. Då redo trollpackorna på kvastar och spadar till Blåkulla, skrapande metallen af kyrk-

klockorna till sin svartkonst. Med kors som i Egypti land tecknades dörrarna; åker och stall måste hägnas med stål. Ve den, som gick uppe och ut i natten eller blott efter solnedgång lät röken stiga ur skorsten. På skärtorsdagens natt hade satan ett årgille i Häckelfjäll. Men med långfredagen tog den kristna lidelsehistorien helt makten öfver sinnena och försänkte dem under fasta och själfukt i ruelsens allvar. Men därmed var också festdramats spännpunkt öfver. På påskafton sjöngs "Nu är kommen vår påskefröjd", och i glädje öfver Christi uppståndelse dansade själfva solen påskedagsmorgon. Den kyrkliga årsfesten kom senare, den fredliga, ljusa pingsten, en förklarings och förnyelsens högtid, då en helig anda göts öfver jord och hjärtan, och kyrkorna höljdes med löf och liljor, så som det diktats af den yppersta af Stenbrohults stiftsherrar, Tegnér, i Nattvardsbarnen, om ock själfva konfirmationsakten tillhör senare tid. Midsommar däremot, den sista af de stora högtiderna, julens motpol, hade religionen knappast kunnat döpa och omkläda. Det förblef en blomningens och sommarens fest, i hvilken allt talade om elementariskt ursprung, eldarna, som tändes i lundar och på gården, midsommarstångens stora gröna spira, och alltings helgande med jordens frivilliga gåfvor af gräs och löfkvistar: människans och boskapens bo-

ningar såväl som hennes händers verk på åkrarna.

Parallellt med detta högridsår gick för landtmannen emellertid ett annat, meteorologiskt och astronomiskt, bondepraktikans, för hvilken molnen var en stor teckenbok, i hvilken man af stjärnbildernas vandring på himlen, månens kretslopp mellan ny och nedan, luftens väder och nattens dagg kunde lära känna världens inre, fördolda lif och det hemlighetsfulla sambandet mellan processerna under naturens skal och inom de lefvande varelsernas kroppar. Den spådde väderlek och årsväxt, gaf märken för allt betydelsefullt, tillvaron, såning, plöjning och bärgning, de rätta ögonblicken att fälla träd och köra hem timmer, att slakta och röka kött, att sköta kreatur och fiskedon, att slå åder och ingå äktenskap. Allt rörande stuga, ägor, kost, klädnad, handel och vandel, välbefinnande och sjukdom fanns här förtecknadt i denna tideräkning, hvilande — som hvarje profetisk insikt i det fördolda och framtida — på "den helige andes uppenbarelse" men också på erfarenhet af "naturliga Stiernkikare och andra gamla förståndiga män". Det vill säga: astrologi, skrock, bygdesägen samt den släktets tidlösa erfarenhet, som ständigt upprepas och förnyas. För denna tideräkning gällde det att juleafton efterse, från hvilket håll vädret blåste, att noga iakttaga om juldagsmorgonen

uppgick solklar, snörocknig eller med rödt sken öfver fästet för att få veta om året, som stundade, skulle varda godt eller tyngdt af pest och örlog. De tolf juldagarna bestämde de kommande månadernas art och väsen, och denna tideräkning hade sina egna betydelsefulla dagar utan samband med fest- och kyrkoåret.

S:t Clemens will oss vinteren gifwa,

S:t Päder will oss våren indrifwa,

Sommar förer S:t Urban

Men hösten S:t Simphorian;

heter det för att inpräglade när "solen vände i stenbocken" och vintern började, och vid hvilka tider och konstellationer den "juftiga våren", sommaren och "den kiärkomna hösten" taga sin begynnelse. Många andra dagar hade också högsta vikt och väsentlighet: S:t Paulus den 25 januari, då solen lyste för god åring, den nyckfulla Perpetua den 2 mars, Vårfrudagen i fastlagen, hvilkens frostnatt bådar ytterligare fyrtio och hvilkens sol mer snö efter än förut, Tiburtis dag, den första sommardagen med det därpå följande "kråknedanet", då all växtlighet står stilla, korsveckan vid ingången af maj, den trolösa veckan med sitt regnande och tallösa andra, för många att nämna. Vid dem alla knötos läror och minnesord, rön och regler om

folk och fä, och dessa märkesdagar gjorde arbetsmånadernas enformighet fylld af spänning, revelse och betydelsefullhet. Tiden själf spann odlarens tillvaro med alla dess skiften och företeelser, själfva pulseringen i jordens och människokroppens lif, in i ett magiskt mellan stjärnor och planeter gående världsnät. Öfver året kunde som rubrik sättas den titel, som redan gafs den äldsta af diktingar öfver jordens och jordarbetets allvarliga och sträfva poesi: *verk och dagar*.

Note:

Hesiod o. år 700 fvt.: *Værker og dage*